

UNIwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny

RETROSPEKCJA I OCHRONA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

**REDAKCJA NAUKOWA
SAMANTA KOWALSKA
DANUTA WAŃKA**

Poznań – Kalisz 2015

RADA WYDAWNICZA:

Prof. UAM dr hab. Mirosław Śmiałek
Prof. UAM dr hab. Monika Kostrzewa
Prof. UAM dr hab. Tadeusz Gaworzewski
Prof. UAM dr hab. Michał Jarnecki
Prof. zw. dr hab. Jerzy Modrzewski
Prof. zw. dr hab. Mirosław Pawlak
Prof. zw. dr hab. Marian Walczak
Prof. UAM dr hab. Kazimierz Wojnowski
Dr Jakub Bielak

REDAKTOR NAUKOWY:

Dr Samanta Kowalska
Dr Danuta Wańka

RECENZENCI:

Prof. zw. dr hab. Eugeniusz Józefowski
Prof. zw. dr hab. Marian Walczak

Projekt okładki, redakcja techniczna:
Lidia Łyszczak

© Copyright by Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Wydział Pedagogiczno-Artystyczny
© Copyright by the Authors

WYDAWCA:

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Wydział Pedagogiczno-Artystyczny

Publikacja finansowana ze środków statutowych WPA UAM

ISBN 978-83-941350-2-7

Druk:

Zakład Graficzny Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
61-712 Poznań, ul. Wieniawskiego 1

Agata Kawecka

Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Katedra Sławistyki Południowej
oraz Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego
i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. Waldemara Cerana „Ceraneum”

Wybrane aspekty prawosławnego przekładu Psalterza na język polski w świetle innych źródeł¹

Dawniej Słowianie, będąc poganami, nie mieli liter, ale liczyli i wróżyli za pomocą kresek i nacięć. Przyjąwszy zaś chrzest, bezładu usiłowali zapisywać mowę słowiańską literami łacińskimi i greckimi. Ale jak można dobrze zapisać greckimi literami takie słowa, jak БОГЪ, ЖИВОТЪ, СѢЛО, ЦРЬКЫ, ЧАДНІЕ, ШИРОТА, ІАДЪ, ЖДОУ, ЮНОСТЬ, ІАЗЪЯКЪ czy też wiele innych podobnych wyrazów. I tak było przez wiele lat.

Potem zaś Bóg, pełen miłości do ludzi, który urządza wszystko i nie chce, by ród ludzki był pozbawiony rozumu, lecz wszystkich prowadzi do poznania prawdy i do zbawienia, zmiłował się nad plemieniem słowiańskim i posłał mu świętego Konstantyna Filozofa zwanego Cyrylem, męża sprawiedliwego i prawego, a on uczynił mu trzydzieści i osiem liter, jedne na wzór liter greckich, inne zaś stosownie do mowy słowiańskiej².

Powyższy cytat z dzieła starobułgarskiego twórcy najlepiej oddaje zakorzeniony w tradycji słowiańskiej pogląd o stworzeniu pierwszego słowiańskiego alfabetu. To doniosłe wydarzenie spowodowane potrzebą objaśniania podstawowych prawd wiary nowo ochrzczonego ludowi w zrozumiałym dlań języku, stało się bodźcem do wytworzenia nowego modelu kultury opartego na wierze chrześcijańskiej, u podwalin którego znalazła się konieczność przetłumaczenia na język słowiański Pisma Świętego i innych

¹ Publikacja powstała w związku z realizacją projektu pt. *Recepcja piśmiennictwa oraz literatury ludowej kręgu Slavia Orthodoxa w Polsce – historia i bibliografia twórczości przekładowej* realizowanego w Centrum Badań nad Historią i Kulturą Basenu Morza Śródziemnego i Europy Południowo-Wschodniej im. prof. W. Cerana, „Ceraneum” Uniwersytetu Łódzkiego. Projekt został sfinansowany ze środków Narodowego Centrum Nauki przyznanych na podstawie decyzji numer DEC-2012/05/E/HS2/03827.

² C. Czernorizec, *O piśmie*, [w:] „Biblioteka Duchowości Europejskiej” 2013, nr 5 („Święci Konstantyn-Cyryl i Metody. Patroni Wschodu i Zachodu”), t. I [A. Naumow (red.), *Apostołowie Słowian w dawnej Europie*], Kraków 2013, s. 33 (tłum. A. Naumow; w tekście przekładu wyrazy cerkiewnosłowiańskie podane w transliteracji).

ksiąg liturgicznych niezbędnych do spełniania kościelnych obrzędów. Rychłe podniesienie przez papieża Hadriana II języka słowiańskiego do rangi języka liturgicznego oraz prężna działalność translatorska i oryginalna twórczość literacka Świętych Braci Konstantyna-Cyryla i Metodego i ich uczniów spowodowały, iż ludy słowiańskie, stanowiące wówczas swoistą wspólnotę komunikacyjną, zajęły poczesne miejsce na kulturowej mapie ówczesnej Europy, a recepcja ich stanowiącego podstawę do umacniania nowo przyjętej kultury dorobku, pierwotnie krążącego w szeregu odpisów, a następnie również tłumaczonego na szereg języków narodowych (nie tylko zresztą słowiańskich), w ciągu wieków wielokrotnie odciskała piętno na twórczości literackiej (i tym samym – kulturze) wielu krajów również tych spoza ścisłego kręgu *Slavia Orthodoxa*.

* * *

W Polsce początki recepcji piśmiennictwa literatury (staro)cerkiewnosłowiańskiej sięgają wprawdzie średniowiecza³, jednakże dopiero wiek XIX przyniósł znaczący wzrost zainteresowania poszczególnymi jej odmianami (redakcjami), owocujący częstszymi próbami przenoszenia poszczególnych utworów na grunt polski oraz problematyką związaną z najstarszym językiem literackim Słowian w ogóle. Przyczyną takiego stanu rzeczy była wzmożona aktywność badawcza o charakterze filologicznym i źródłoznawczym (w tym również rozwój slawistyki), wpisująca się w nurt romantycznych fascynacji początkami kultur narodowych⁴. Do czasów współczesnych dzięki mozolnej pracy specjalistów wielu dziedzin oraz (a może przede wszystkim) utalentowanym pasjonatom na język polski przetłumaczonych zostało kilkaset najbardziej wartościowych zabytków piśmiennictwa kręgu *Slavia Orthodoxa*⁵, które znacząco wpłynęły na popularyzację tego bliskiego, a zarazem odmiennego modelu kulturowego.

³ O wykorzystaniu przez Jana Długosza fragmentów zabytków staroruskich w *Rocznikach, czyli kronikach sławnego Królestwa Polskiego* wspomina Franciszek Sielicki, *Przekłady rusko-polskie i polsko-ruskie w XV wieku*, [w:] „Roczniki Humanistyczne” 1995, t. XLIII, z. 7, s. 29-32.

⁴ Szczegółowy opis twórczości translatorskiej tego okresu zob. A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 2) + Aneks – Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Rossica” 2010, nr 3, s. 175-193 (175-176).

⁵ Informacje o dotychczas tłumaczonych tekstach oraz szczegółowy wykaz przekładów zob. A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 1) + Aneks – Materiały do bibliografii powojennych przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne” 2009, t. IV, red. M. Kuczyńska, W. Stępiak-Minczewska, J. Stradomski, s. 247-273; A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 2) + Aneks – Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Rossica” 2010, nr 3, s. 175-193; A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 3) + Aneks – Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 2011, t. LVI, s. 73-90; A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu*

Stwierdzenie, że przekład z języka (staro)cerkiewnosłowiańskiego nie jest prosty, byłoby truizmem jednakże ze złożonością tego problemu przyszło się zetknąć na przestrzeni lat wielu bardziej lub mniej doświadczonym tłumaczom. Wynika on bowiem głównie z faktu, iż teksty spisane w tym języku w przekładzie pełnić mogą dwójną funkcję, o czym pisze w jednym ze swych opracowań A. Naumow⁶ (autor prac o charakterze teoretycznym z zakresu przekładu tego typu tekstów, ale przede wszystkim bardzo doświadczony tłumacz piśmiennictwa (staro)cerkiewnosłowiańskiego⁷): po pierwsze – mogą one wejść do żywego obiegu literatury narodowej, a po drugie – w całości lub we fragmentach mogą być wykorzystywane w obrzędach liturgicznych.

Na potrzeby niniejszego artykułu więcej uwagi poświęcimy tekstom typu drugiego. Choć każde tłumaczenie zakłada, że pewien komunikat wyrażony w danym języku powinien zostać przekształcony tak, by został on zrozumiany przez kogoś, kto tego języka nie zna, w wypadku tekstów potencjalnie możliwych do wykonywania religijnych obrzędów najważniejsza wydaje się dążność do zachowania źródłowej sytuacji odbioru tekstu. Zdaniem A. Naumowa pozwala to na pewne odstępstwa na płaszczyźnie językowej i literackiej na rzecz wierności specyfice i funkcji danego tekstu. Taki przekład bowiem prymarnie skierowany jest do specyficznej grupy odbiorców – wykonawców i uczestników obrzędu, których przynajmniej część jest w stanie świadomie porównać je z oryginałem. Zadaniem tłumacza jest tak umiejętne wykorzystanie dostępnych mu środków językowo-stylistycznych, aby w przekładzie w jak największym stopniu zachowana została wzniosłość i inność, a zarazem sakralność oryginału. W szczególnych wypadkach, jakimi bez wątpienia są tłumaczenia tekstów biblijnych zagadnieniem wymagającym każdorazowego arbitralnego rozstrzygnięcia wydaje się nawiązanie do odpowiedniej tradycji wyznaniowej. Pytanie o konfesyjność przekładu było już przedmiotem

starej literatury kręgu *Slavia Orthodoxa* na język polski (cz. 4) + Aneks – *Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne” 2011, t. VI [M. Kuczyńska, W. Stępiak-Minczewska, J. Stradomski (red.), *Piśmiennictwo cerkiewnosłowiańskie i sztuka cerkiewna w kulturze Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej*], s. 309-325; A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Polskojęzyczne translacje tekstów kręgu Slavia Orthodoxa: o projekcie systematyzacji i dokumentacji*, [w:] „Latopisy Akademii Supraskiej” 2012, vol. 3 [U. Pawluczuk (red.), *Język naszej modlitwy – dawniej i dziś*], s. 183-188; A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski* (cz. 5) + Aneks – *Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Roczniki Humanistyczne TN KUL” 2012, t. LX, z. 7, seria: „Słowianoznawstwo”, s. 193-218.

⁶ A. Naumow, *Trudna sztuka przekładania*, [w:] „Przegląd Prawosławny” 1996, nr 3, s. 15-17.

⁷ Dorobek translatorski Aleksandra Naumowa zob. A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski* (cz. 1) + Aneks – *Materiały do bibliografii powojennych przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Krakowsko-Wileńskie Studia Slawistyczne” 2009, t. IV, red. M. Kuczyńska, W. Stępiak-Minczewska, J. Stradomski.

naukowych rozważań⁸ i choć idealnym, zdaniem niektórych badaczy⁹, byłby przekład ponadkonfesyjny, to jednak większość istniejących tłumaczeń Biblii podporządkowana jest potrzebom konkretnego odbiorcy¹⁰: danej wspólnoty wyznaniowej (lub przynajmniej przez nią preferowana). Choć tłumaczenia Biblii na języki narodowe (w tym polski) cechuje wielowiekowa tradycja, nadal nie wszystkie grupy wyznaniowe mają możliwość korzystania z „własnych” przekładów Pisma Świętego: słowiańscy wyznawcy prawosławia nadal bowiem w obrządku oficjalnym w przeważającej większości wykorzystują teksty cerkiewnosłowiańskie. Chęć przyswajania przez wiernych Słowa Bożego we własnym języku przez lata motywowała jednak tłumaczy do podejmowania kolejnych prób translatorskich pomimo nie zawsze sprzyjających okoliczności¹¹. W Polsce takie wyzwanie w ostatnim czasie podjął ks. dr Henryk Paprocki, duchowny prawosławny, teolog, wykładowca akademicki i obecnie jeden z najpłodniejszych tłumaczy tekstów liturgicznych obszaru *Slavia Orthodoxa* na język polski¹², tłumacząc Psalterz¹³.

Celem niniejszego opracowania ze względu na złożoność i wieloaspektowość problemu nie może być kompleksowa analiza przełożonego tekstu Psalterza. Nie dążymy również do jego oceny. Pragniemy jednak zwrócić uwagę na problem, w jaki sposób (przyszłe) funkcjonowanie danego tłumaczenia w określonej wspólnocie religijnej (w tym przypadku prawosławnej) determinuje dobór leksyki oraz jej adaptację i wpływa na stylizację przekładu. Aby zademonstrować wybrane aspekty strategii translatorskiej Paprockiego, wyekscerpowane fragmenty jego przekładu (w przykładach oznaczane jako HP) zostaną porównane z kilkoma ich odpowiednikami z innych źródeł. Najstar-

⁸ Por. np. A. Naumow, *Czy język jest konfesyjny? Uwagi przy przekładaniu Franciszka Skoriny*, [w:] „Roczniki Humanistyczne” 1995, t. XLIII, z. 7, s. 33-41. Z nowszych opracowań zob. np. M. Majewski, *Jak przekłady zmieniają Biblię? O teorii i praktyce tłumaczenia Pisma Świętego*, format PDF (skrypt), Kraków, [w:] <https://upjp2.academia.edu/MarcinMajewski> [dostęp: 2014-08-30]; R. Zajac, *Który przekład Biblii jest właściwy?*, [w:] <http://www.kosciol.pl/article.php/20041108192851900> [dostęp: 2014-08-30].

⁹ Por. M. Majewski, *Jak przekłady zmieniają Biblię? O teorii i praktyce tłumaczenia Pisma Świętego*, format PDF (skrypt), Kraków, [w:] <https://upjp2.academia.edu/MarcinMajewski> [dostęp: 2014-08-30], s. 71.

¹⁰ O podporządkowaniu procesu tłumaczenia konkretnemu celowi (teoria *skopos*) zob. H. Vermeer, *A Skopos Theory of Translation (Some Arguments For and Against)*, Heidelberg 1996.

¹¹ Por. H. Paprocki, *Język w Kościele prawosławnym (na przykładzie tłumaczeń tekstów liturgicznych)*, [w:] https://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1362 [dostęp: 2014-08-30].

¹² O działalności translatorskiej ks. Paprockiego zob. A. Kawecka, I. Petrov, M. Skowronek, *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 5) + Aneks – Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Roczniki Humanistyczne TN KUL” 2012, t. LX, z. 7, seria: „Słowianoznawstwo”, s. 194-218.

¹³ Tekst przekładu dostępny jest w formacie PDF na stronie internetowej www.liturgia.cerkiew.pl w dziale „Tłumaczenia”. Źródło: http://www.liturgia.cerkiew.pl/pages/File/docs/psalterz_zlozony_1.pdf [dostęp: 2014-08-30].

szym jest przełożony na staroruski (starobiałoruski) przez Franciszka Skorynę Psalterz z roku 1517 (dalej: FS)¹⁴, kolejnym – tzw. Biblia Ostrogska z 1581 roku (dalej: BO), pierwsze pełne wydanie drukowane Pisma Świętego przetłumaczonego na język cerkiewnosłowiański¹⁵. Pozostałe to wybrane polskie konfesyjne tłumaczenia Biblii: Biblia Gdańska¹⁶ (dalej: BG) z roku 1632, jedno z najpopularniejszych tłumaczeń protestanckich oraz powszechnie używana w Kościele katolickim Biblia Tysiąclecia¹⁷.

W przypadku przekładów tekstów biblijnych zabiegiem stosowanym przez wielu tłumaczy jest zamierzona stylizacja językowa. W polskim obiegu wydawniczym istnieją publikacje, które Rada Języka Polskiego określa jako trawestacje i adaptacje na gwary i odmiany językowe o ograniczonym zasięgu społecznym, budzące szereg wątpliwości nie tylko ze względów teologicznych, ale i językowych¹⁸. Znakomita większość współczesnych przekładów tłumaczeń Pisma Świętego dąży jednak do utrzymania treściowej i emocjonalnej treści języka oryginału przy zachowaniu komunikatywności i poprawności języka – do tych bezsprzecznie zaliczyć można tłumaczenie Paprockiego. Zabiegiem stylistycznym, jaki autor powszechnie stosuje w swojej pracy jest archaizacja języka, co uwidacznia się przede wszystkim na płaszczyźnie leksykalnej.

Jak zauważa w swojej monografii D. Bieńkowska, najbardziej wyrazistą płaszczyzną odzwierciedlającą nacechowanie stylistyczne języka biblijnego oraz dokonujące się w tym zakresie przekształcenia jest słownictwo¹⁹. Dobór odpowiedniej leksyki nie tylko podyktowany jest zasobem słownictwa okresu, w jakim powstaje przekład, ale również świadomym jego doбором przez autora tłumaczenia, mającym na celu kontynuowanie danej tradycji przekładowej (pozostającej często w zależności z wyznaniową) lub odejście od niej. Tłumaczenie Paprockiego jest pierwszym pełnym polskim tłumaczeniem Psalterza przeznaczonym dla wiernych prawosławnych, dlatego też występujące w nim leksykalne nawiązania do tradycji (staro)cerkiewnosłowiańskiej są spodziewane i oczywiste. Zaprezentowanie całości przeanalizowanego materiału przekracza możliwości niniejszej pracy, dlatego ograniczymy się w tym miejscu do przedstawienia jedynie najważniejszych form ilustrujących zjawisko.

¹⁴ *Песни царя Давида еже словут Псалтырь. Psalterium ecclesioslavicum*, Прага, изд. Франциска Скорыны, 6 VIII 1517 г. Por. też: *Franciszek Skoryna z Połocka – życie i pisma*, [w:] „Biblioteka Duchowości Europejskiej” 2007, nr 3, pod red. M. Walczak-Mikołajczakowej, A. Naumowa.

¹⁵ *Библия сиречь книги Вехтого и Нового Завета на языке словенском*, Острог, 12 августа 1581.

¹⁶ Według wersji internetowej: <http://biblia-online.pl/biblia-otworz.html> [dostęp: 2014-08-30].

¹⁷ Tekst według wydania IV Biblii Tysiąclecia w wersji internetowej: <http://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=837> [dostęp: 2014-08-30].

¹⁸ Por. np. M. Szołtysek, *Biblia Ślązoka*, Rybnik 2000; przekłady fragmentów Pisma Świętego na język kaszubski i socjolekt młodzieżowy i inne: http://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=154&Itemid=63 [dostęp: 2014-08-30].

¹⁹ D. Bieńkowska, *Polski styl biblijny*, Łódź 2002, s. 42.

W polskich przekładach tekstów biblijnych ciekawym zagadnieniem jest bez wątpienia sposób adaptacji nazw własnych, na które składają się nie tylko imiona ludzi, ale również nazwy geograficzne, nazwy poszczególnych ludów i grup społecznych, określenia świąt, itp. Jak pisze D. Bieńkowska wraz z przyjęciem w Polsce chrześcijaństwa biblijne nomina propria zyskiwały w rodzimym systemie antropomorficznym coraz większą popularność, przekształcając słowiański system nazewniczy, zajmują również istotne miejsce w kształtowaniu się stylu biblijnego. W tym przypadku na pierwszy plan wysuwa się tutaj płaszczyzna ortograficzna – średniowieczne przekłady Biblii oparte o tekst Wulgaty, wyznaczyły zapis nazw własnych w postaci zlatynizowanej i ta ogólna zasada zachowana zostaje w większości przekładów późniejszych²⁰. Jednak i historyczne i współczesne tłumaczenia często różnią się postacią nazw własnych: przyczyny takiego stanu rzeczy badacze upatrują, m.in. w różnicach pomiędzy systemami fonetycznymi języka polskiego, greki i łaciny²¹, por. *Galaad* // *Gilead*, *Manasses* // *Manases* w zestawieniu:

[HP] Mój jest Galaad i mój jest Manasses, a Efraim wspomóżeniem głowy mojej, Juda królem moim. Moab misą nadziei mojej, na Idumę postawię sandał mój, obcokrajowcy będą mi poddani (Ps 107,9)

[FS] Мой ѣ Галаадъ и мой ѣ Манасси и Ефраимъ застѣплѣнне главы моея. Но-
ѹда царь мой, Моавъ коновѣ спованіа моего. На идѹмею наложѣ сапогѣ мой, мнѣ
иноплѣмѣнници поработаша

[BO] мой есть галаа́д, и мой есть мана́сін, и ефра́имъ застѣплѣнїе главы моея.
И юда црѣь мой, моавѣ коновѣ оупованїа моего. На ѹдѣмею наложѣ сапогѣ мой мнѣ
иноплѣмѣнницы покорѣшася

[BG] Mojeć jest Galaad, mój i Manases, a Efraim mocą głowy mojej, Juda zakonodawca mój. Moab jest miednicą do umywania mego, na Edoma porzucę obuwie moje: przeciwko Filistynom trąbić będę

[BT] Do Mnie należy Gilead, do Mnie Manasses, Efraim jest szyszakiem mojej głowy, Juda moim berłem. Moab jest dla Mnie misą do mycia; na Edom but mój rzucę, nad Filistęą będę triumfował

W powyższym fragmencie należy zwrócić uwagę na zabieg zastosowany przez Paprockiego – w jego przekładzie widoczne jest bowiem zarówno nawiązanie do polskiej tradycji tłumaczeniowej (*Galaad*, *Manasses*), jak i do tradycji (staro)cerkiewosłowiańskiej: *Idumea* zamiast *Edom* oraz appellativum *obcokrajowcy* (иноплѣмѣнникѣ ‘obcokra-

²⁰ Por. D. Bieńkowska, *Polski styl biblijny*, op. cit., s. 86 i nn.

²¹ Ibidem, s. 89. Zob. także R. Zarębski, *Nazwy osobowe w polskich przekładach Nowego Testamentu*, Łódź 2006.

jowiec, cudzoziemiec') zamiast konkretnej nazwy własnej (ta różnica wynika zapewne z innych podstaw tłumaczenia).

Podobne zjawiska zaobserwować można również w kilku poniższych przykładach:

[HP] Namioty Idumejczyków i Izmaelitów, Moab i synowie Hagar, Gebal, Ammon i Amalek, i cudzoziemcy wraz z mieszkańcami Tyru (Ps 82,7-8)

[FS] селения Ідѣмевска и исмаилиїте. Моавѣ и ѡгарѣне Гебалѣ и Ам'монѣ и Амаликѣ иноплемениници со живущими въ тѣхъ

[BO] Селенїа идѣмевска, и исмаилите, моавѣ, и агарѣне. гебалѣ, и ам'монѣ, и амалик'. иноплемениници съ живущими в тѣхъ

[BG] Namioty Edomczyków, i Ismaelczyków, Moabczyków, i Agareńczyków, Gebalczyków, i Ammonitczyków, i Amalekitczyków, także Filistyńczyków z tymi, którzy mieszkają w Tyrze

[BT] Namioty Edomu z Izmaelitami, Moab i Hagryci, Gebal, Ammon i Amalek, kraj Filistynów i mieszkańcy Tyru

[HP] Nawet Assur przyjdzie z nimi (Ps 82,9)

[FS] Ибо и ас'сѣръ приде с ними

[BO] Ибо и ассѣръ прїиде с ними

[BG] Więc i Assyryjczycy złączyli się z nimi

[BT] Także Asyryjczycy połączyli się z nimi

[HP] Uczyń im jak Madianitom i Syserze, jak Jabinowi przy potoku Kison (Ps 82,10)

[FS] Сотвори имѣ тако Мадїамѣ и Сисарѣ, тако Навимѣ в' потоце кис'совѣ

[BO] Сътвори им' тако мадїамѣ, и сисарѣ, тако навимѣ в' потоцѣ киссовѣ

[BG] Uczyńże im tak jako Madyancykom, jako Sysarze, jako Jabinowi u potoku Cyson

[BT] Uczyń im jak Madianitom i Siserze, jak Jabinowi nad potokiem Kizon

[HP] Postąp z książętami ich jak z Orebem i Zebachem, jak z Zebem i Salmunną, wszystkimi książętami ich (Ps 82,12)

[FS] Положи князи ѣ тако Орева и Зива, и Зебѣа и Сальмана. Вся княза ѣ

[BO] Положи кнѣзѣ нхъ тако орева и зива и зевеа и салмана, всѣ кнѣзѣ ѣ

[BG] Obchodźże się z nimi, i z ich hetmanami, jako z Orebem, i jako z Zebą, i jako z Zebeem, i jako z Salmanem, ze wszystkimi książętami ich

[BT] Z ich książętami postąp jak z Orebem, jak z Zeebem, z Zebachem i z Salmunną, z wszystkimi ich przywódcami

[HP] Wspomnę na Rahab i Babilon, które mnie znają, a oto obcokrajowcy i Tyr, i naród Etiopów, oni tam się urodzili (Ps 86,4)

[FS] поманѣ Раавѣ и Бавилона свѣдѣши мѧ. Се иноплѣменници и Тир' и людие Еѣипетѣи сии быша тоу

[BO] Поманѣ раавѣ и вавилонѧ, свѣдѣших' мѧ. И се иноплеменицы, и тврѣ и людїе еѣѣипетїи, сїи быша тѣ

[BG] Wspomnę na Egipty, i na Babilon przed swymi znajomymi; oto i Filistyńczycy, i Tyryjczycy, i Murzyni rzeką, że się tu każdy z nich urodził

[BT] Wymienię Rahab i Babel wśród tych, co mnie znają; oto Filistyni i Tyr razem z Kusz [powiedzą]: «Ten [i ten] się tam urodził»

[HP] Oddali się na służbę Belfegorowi i spożywali ofiary składane martwym (Ps 105,28)

[FS] И причастишасѧ Вельфегору, и снѣдоша жертвы мртѣвыхѣ

[BO] и причастишасѧ воельфе горѣ, и снѣдоша жртѣвы мртѣвыхѣ

[BG] Sprzęgli się też byli z bałwanem Baalfegorem, a jedli ofiary umarłych

[BT] Potem przystali do Baal-Peora, spożywali z ofiar dla [bogów] umarłych

[HP] I powstał Fines, i przebłagał Go, i ustała plaga (Ps 105,30)

[FS] И стал' финїесть и смирихъ, и престала ѣ сѣча

[BO] И ста фнїесть, и оугоди, и преста сѣчь

[BG] Aż się zastawił Finees, a pomstę uczynił, i rozerwana jest ona plaga

[BT] Lecz powstał Pinchas, odbył sąd i zaraza ustąpiła

Istnienie w polskich tekstach biblijnych różnych postaci imion własnych spowodowane jest również ich znaczeniem, możliwym bowiem staje się przekład tegoż. Zabieg taki stosuje również Paprocki, przekładając występującą w wariantcie (staro)cerkiewno-słowiańskim frazę *долина / долѣ жилищѣ (жилище* 'mieszkanie') poprzez dostosowanie znaczenia wyrazu *жилище* do realiów biblijnych, który jednocześnie zachowuje oryginalną semantykę hebrajskiego wyrazu *sukkot* 'szałas, namiot'²², zachowanego w pozostałych przytoczonych polskich przekładach:

[HP] Rozraduję się i podzielę Sychem, a Dolinę Namiotów wymierzę! (Ps 59,8)

[FS] возрадуюсѧ и разделю сикимѣ, и долину жилищѣ размерю

[BO] вѣзрадуюсѧ, и раздѣлю сикимѣ, ню долѣ жилищѣ размѣрю

[BG] przeto się rozwele, rozdzieli Sychem, i dolinę Sukkotską pomierzę

[BT] «Będę się radował i podzielę Sychem, a dolinę Sukkot wymierzę

²² Por. Sukkot – w tradycji żydowskiej Święto Szałasów (Namiotów).

Adaptacji biblijnych nazw własnych do polskiego systemu językowego towarzyszył oczywiście szereg zmian fonetycznych, morfologicznych i słowotwórczych – zjawiska te szczegółowo zostały opracowane w pracach autorstwa M. Malec, D. Moszyńskiej, L. Moszyńskiego, K. Długosz-Kurczabowej, R. Zarębskiego i innych²³.

Obok imion własnych w przekładzie Psalterza należy zwrócić uwagę również na rzeczowniki pospolite, wśród których zaobserwować można szereg zapożyczeń cerkiewnych i liczne formy archaiczne.

Do typowych występujących w przekładzie cerkiewizmów²⁴ zaliczyć można, np. formy apelatywne *zakon*, *sromota* i *ciemnica*, przymiotnik *wraży* oraz czasownik *pouczyć się*. Rzeczownik pospolity *zakon* [ЗАКОНЪ 1. prawo, postanowienie; 2. Pismo św., w szczególności: a) prawo Mojżeszowe; b) cały Stary Testament jako wykładnia prawa Mojżeszowego; c) nauka chrześcijańska]²⁵ w materiale pojawia się samodzielnie lub w złożeniach, por. niżej:

[HP] Ale w Zakonie Pańskim upodobanie jego i w Zakonie Jego będzie pouczał się dzień i noc (Ps 1,2)

[FS] Но въ законѣ гдѣни вола его, и въ законѣ его поучитсѣ день и нощь

[BO] Но въ законѣ гдѣни вола его, и въ законѣ его поучит' сѣ днь и нощь

[BG] Ale w zakonie Pańskim jest kochanie jego, a w zakonie jego rozmyśla we dnie i w nocy

[BT] lecz ma upodobanie w Prawie Pana, nad Jego Prawem rozmyśla dniem i nocą

[HP] Zakon Pański jest nieskalany (Ps 18,8)

[FS] Законъ гдѣнъ непороченъ

[BO] Законъ гдѣнъ непороченъ

²³ Por. np. M. Malec, *Miejsce imion biblijnych w antroponimii polskiej*, [w:] M. Kamińska, E. Małek (red.), *Biblia a kultura Europy*, t. I, Łódź 1992, s. 86-94; M. Malec, *Imiona genetycznie łacińskie w chrześcijańskiej antroponimii staropolskiej*, [w:] „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica” 1993, nr 27, s. 157-174; M. Malec, *Fleksja imion zapożyczonych. Zjawiska wybrane*, [w:] M. Kucała, W.R. Rzepka (red.), *Studia historycznojęzykowe*, t. II, Kraków 1996, s. 79-91; M. Malec, *Adaptacja obcych nazw własnych w „Rozmyślaniu przemyskim”*, [w:] K. Rymut, W.R. Rzepka (red.), *Studia historycznojęzykowe*, t. III, Kraków 2000, s. 329-333 i in.; D. Moszyńska, *Morfologia zapożyczeń łacińskich i greckich w staropolszczyźnie*, Wrocław 1975; L. Moszyński, *Szymon Budny jako onomasta. I. Antroponimia*, [w:] H. Popowska-Taborska, J. Duma (red.), *Onomastyka i dialektologia*, Warszawa 1997, s. 187-196 i in.; K. Długosz-Kurczabowa, *Onomastyka Nowego Testamentu*, [w:] „Slavia Occidentalis” 1989-1990, t. XLVI/XLVII, s. 71-88; R. Zarębski, *Nazwy osobowe w polskich przekładach Nowego Testamentu*, op. cit.

²⁴ Pod pojęciem ‘cerkiewizm’ rozumiemy wyraz (lub formę gramatyczną) przejęty z języka (staro)cerkiewnosłowiańskiego.

²⁵ Polskie znaczenie wyrazów (staro)cerkiewnosłowiańskich podajemy za: A. Znosko, *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok 1996.

[BG] Zakon Pański jest doskonały

[BT] Prawo Pana doskonałe

[HP] i Zakon Twój jest we wnętrzu moim (Ps 39,9)

[FS] и законъ твои посредѣ сѣца моего

[BO] и законъ твой посредѣ чрева моего

[BG] albowiem zakon twój jest w pośrodku wnętrzości moich

[BT] a Prawo Twoje mieszka w moim wnętrzu

[HP] Postaw, Panie, nad nimi Zakonodawcę, niech narody zrozumieją, że są tylko ludźmi (Ps 9,21)

[FS] Постави ꙗкоже законодѣца надъ ними, да разсѣиють языци тако чловеѣци сѣтъ

[BO] Постави ꙗкоже законодѣца на ны, да разсѣиють языцы, тако члѣцы сѣтъ

[BG] Panie! Puść na nie strach, aby poznały narody, iż są ludźmi śmiertelnymi

[BT] Przejmij ich, Panie, bojaźnią; niech wiedzą poganie, że są tylko ludźmi

Wyraz ten w znaczeniu ‘prawo, ustawa, przepis prawa’ używany był jeszcze w XIX wieku²⁶. W słowniku W. Doroszewskiego²⁷ odnotowany jest już jako odnoszące się do kościołów chrześcijańskich ‘zgromadzenie osób związanych ślubami, żyjących według wspólnej reguły, podlegających ścisłej dyscyplinie klasztornej’, a jego pierwotne znaczenie opatrzone zostało kwalifikatorem *dawne*. Użycie tego leksemu przez H. Paprockiego z jednej strony może być interpretowane jako nawiązanie do tradycji cerkiewnosłowiańskiej, z drugiej zaś jako zamierzona archaizacja języka.

Kolejne dwa rzeczowniki: *sromota* (срамота 1. wstyd, hańba; 2. nagość) i *ciemnica* (темница – więzienie; żelazo, okowy zakładane na szyję złoczyńców) w języku współczesnym również odbierane są jako archaizmy. Pierwszy z nich w swoim pierwotnym znaczeniu odnotowywany jest jeszcze w XIX-wiecznym słowniku Lindego, drugi zaś w XVIII wieku²⁸. Podobnie jak w przypadku rzeczownika *zakon*, użycie tych leksemów jest nacechowane stylistycznie (wskazuje na podniosły charakter tłumaczonego tekstu) i służyć może podkreśleniu znaczenia wyrazów oryginalnych:

[HP] Ty bowiem znasz hańbę moją i wstyd mój, i sromotę moją (Ps 68,20)

[FS] Ты вѣдеш поношение мое, и стѣдѣ мои и срамотѣ мою

²⁶ Za: S.B. Linde, *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1807-1814.

²⁷ <http://doroszewski.pwn.pl/> [dostęp: 2014-08-30].

²⁸ Dane z kartoteki *Słownika języka polskiego XVII i pierwszej połowy XVIII wieku*, [w:] <http://www.rcin.org.pl/publication/20029> [dostęp: 2014-08-30].

[BO] ТЫ БО СЪВѢКСИ ПОНОШЕНІЕ МОЕ, И СТЫДЪ МОЙ, И СРАМОТѢ МОЮ

[BG] Ty znasz pohańbienie moje, i zelżywość moję, i wstyd mój

[BT] Ty znasz moją hańbę, mój wstyd i mą niesławę

[HP] Wyprowadź z ciemnicy duszę moją (Ps 141,8)

[FS] ИЗВѢДИ ИЗЪ ТЕМНИЦИ ДУШУ МОЮ

[BO] ИЗВЕДИ ИС ТЕМНИЦА ДШЮ МОЮ

[BG] Wywiedźże z ciemnicy duszę moję

[BT] Wyprowadź mnie z więzienia

Przymiotnika *wraży* (вражі́й – wrogі, nieprzyjacielski) stosunkowo rzadko używanego we współczesnej polszczyźnie, nie udało się zlokalizować w słownikach polszczyzny dawnej, podobnie jak czasownika *pouczać się* (поучаюсѧ – rozmyślam, troszczę się; knuję zamysł; głoszę). Wydaje się, iż w tych przypadkach mogła nastąpić celowa egzotyzyzacja przekładu elementami zapożyczonymi ze źródeł cerkiewnosłowiańskich zapisanymi w polskiej transkrypcji:

[HP] Nie zamknąłeś mnie w rękach wraży (Ps 30,9)

[FS] НѢКСИ МЕНЕ ЗАТВОРИЛЪ ВЪ РУКАХЪ ВРАЖИИ

[BO] И НѢКСИ МЕНЕ ЗАТВОРИЛЪ ВЪ РѢКАХЪ ВРАЖІА

[BG] Aniś mię zawarł w ręce nieprzyjaciela

[BT] i nie oddałeś mnie w ręce nieprzyjaciela

[HP] Ale w Zakonie Pańskim upodobanie jego i w Zakonie Jego będzie pouczał się dzień i noc (Ps 1,2)

[FS] НО ВЪ ЗАКОНѢ ГДНИ ВОЛА ЕГО, И ВЪ ЗАКОНѢ ЕГО ПОУЧИТСѧ ДЕНЬ И НОЩЬ

[BO] НО ВЪ ЗАКОНѢ ГНИ ВОЛА ЕГО, И ВЪ ЗАКОНѢ ЕГО ПОУЧИТСѧ ДНЬ И НОЩЬ

[BG] Ale w zakonie Pańskim jest kochanie jego, a w zakonie jego rozmyśla we dnie i w nocy

[BT] lecz ma upodobanie w Prawie Pana, nad Jego Prawem rozmyśla dniem i nocą

Jak już wspomniano, prócz stosowania cerkiewnosłowiańskich zapożyczeń, Paprocki bardzo często wykorzystuje leksemy przez współczesną polszczyznę odbierane jako dawne/archaiczne lub nacechowane stylistycznie, jednakże powszechnie zrozumiałe w tego typu tekstach i nie deformujące języka przekładu, np. *niebiosa*, *nieprawość*, *opiewać*, *ostać się*, *miłować*, *albowiem*, *przeto* i inne:

[HP] Niech go wysławiają niebiosy i ziemia, morze i wszystko, co w nim żyje (Ps 68,35)

[FS] Да восхвалатъ его небеса и земля, море и вся живущаа в' немъ

[BO] да въсхвалятъ его нѣса и земля, море, и вся живущаа в' немъ

[BG] Niech go chwałą niebiosa i ziemia, morze i wszystko, co się w nim rucha

[BT] Niechaj Go chwałą niebiosa i ziemia, morza i wszystko, co w nich się porusza

[HP] Dodaj nieprawość do nieprawości ich, niech nie wejdą w sprawiedliwość Twoją (Ps 68, 28)

[FS] Приложи безаконіе к' безаконію ѿ, и да не внидуть во правду твою

[BO] Приложи безаконіе къ безаконію ихъ, и да не внидуть в' правду твою

[BG] Przydajże nieprawość ku nieprawości ich, a niech nie przychodzą do sprawiedliwości twojej

[BT] Do winy ich dodaj winę, niech nie dostąpią u Ciebie usprawiedliwienia

[HP] Gotowe serce moje, Boże, gotowe serce moje, zaśpiewam i opiewam w chwale mojej. (Ps 107,2)

[FS] Готово срѣце мое божє, готово срѣце мое, воспю и пою во славу мою

[BO] Готово срѣце мое, бже, готово срѣце мое, въспю и пою в' славу мою

[BG] Gotowe jest serce moje, Boże! Śpiewać i wysławiać cię będę, także i chwała moja

[BT] Gotowe jest serce moje, Boże, zaśpiewam i zagram

[HP] Przeto nie ostoją się bezbożni na sądzie, ani grzesznicy w zgromadzeniu sprawiedliwych (Ps 1,5)

[FS] Сего ради не въскрѣснѣтъ нечестивіи на сѣдѣ, ни грѣшници въ совѣтъ праведныхъ

[BO] Сего ради не въскрѣснѣтъ нечестивіи на сѣдѣ ни грѣшници въ совѣтъ праведныхъ

[BG] Przetoż się niepobożni na sądzie nie ostoją, ani grzesznicy w zgromadzeniu sprawiedliwych

[BT] Toteż występní nie ostoją się na sądzie ani grzesznicy – w zgromadzeniu sprawiedliwych

[HP] Wybrał nam dziedzictwo swoje, piękno Jakuba, które umiłował (Ps 46,5)

[FS] Изъбра намъ достояніе свое, добротѣ Іаковлю егоче возлюбн

[BO] избра нам' достояніе сшое, добротѣ іаковлю юже възлюбн

[BG] Obrał nam na dziedzictwo nasze chwałę Jakóba, którego umiłował

[BT] Wybiera dla nas dziedzictwo – chlubę Jakuba, którego miłuje

Odpowiedni dobór leksyki, zaprezentowany powyżej, może być również wyznacznikiem hieratyczności stylu. Szczególnie stylistyka ta uwidacznia się na poziomie składniowym. Warto zwrócić uwagę, iż tłumaczenie Paprockiego zachowuje typowe cechy stylu uroczystego, co jest widoczne zwłaszcza przy stosowaniu inwersji szyku przydawek zaimkowych i przymiotnikowych lokowanych bardzo często w postpozycji do nomen, por. np.

[HP] i z utrapień ich wybawił ich (Ps 106,13)

[FS] и ѿ вѣдѣ ѿ спасе и

[BO] и ѿ вѣдѣ ѿ спсе ихъ

[BG] a wybawił ich z ich utrapień

[BT] a On ich uwolnił od trwogi

[HP] Moab misą nadziei mojej (Ps 107, 9)

[FS] Моавѣ коновѣ спованна моего

[BO] моавѣ коновѣ оупованѣа моего

[BG] Jehuda jest Moim berłem

[BT] Moab jest dla Mnie misą do mycia

[HP] Albowiem rozgoryczyli ducha jego i nierozważnie powiedział ustami swoimi.
(Ps 105,33)

[FS] яко розгорчиша дѣхъ его: и разнѣствова оустнама своныма

[BO] яко огорчиша дѣхъ его, и разнѣствова оустнама своимѣа

[BG] Gdyż rozjątrzyli Jego ducha, niebacznie mówiąc swoimi ustami

[BT] bo rozgoryczyli jego ducha i nierozważnie powiedział swymi wargami

[HP] Składali w ofierze biesom synów swoich i córki swoje (Ps 105,37)

[FS] и пожроша сыны своѣ и дщери своѣ вѣсомѣ

[BO] и пожроша сѣны своѣ и дщера своѣ вѣсовѣ

[BG] Swoich synów i swoje córki ofiarowali złym duchom

[BT] I składali w ofierze swych synów i swoje córki złym duchom

[HP] Prześladowali ich wrogowie ich i upokorzeni zostali pod rękoma ich (Ps 105,
42)

[FS] и стѣжиша имѣ врази ѿ, и смиришесѣ подъ рѣками ѿ

[BO] и стѣжиша имѣ врази ихъ, и смиришасѣ подъ рѣками ихъ

[BG] Zgnębili ich nieprzyjaciele, zatem ulegli pod ich ręką

[BT] Ich wrogowie znęcali się nad nimi; pod ręką ich doznawali ucisku

[HP] Głosem moim do Pana wołam i usłyszał mnie z góry świętej swojej (Ps 3,5)

[FS] Гласомъ моимъ къ ѿдѣ възвахъ, и слыша мѧ ѿ горы свѣта своего

[BO] Гласомъ моимъ къ ѿдѣ възвахъ, и оуслыша мѧ ѿ горы свѣта своего

[BG] Głosem swym wołałem do Pana, a wysłuchał mię z góry świętej swojej

[BT] Wołam swym głosem do Pana, On odpowiada ze świętej swojej góry

[HP] Laska Twoja i różga Twoja są pociechą moją (Ps 22,4)

[FS] Палица твоѧ и жезлъ твоѧ, та мѧ ѡтѣшиста

[BO] Жезлъ твоѧ и палица твоѧ та мѧ ѡтѣшиста

[BG] laska twoja, i kij twój, te mię cieszą

[BT] Twój kij i Twoja laska są tym, co mnie pociesza

[HP] bo zanikły prawdy u synów ludzkich (Ps 11,2)

[FS] тако оумалишесѧ истинны ѿ сыновъ чловѣческихъ

[BO] тако оумалишасѧ истинны ѿ сновъ члвчскихъ

[BG] bowiem zabrakło pobożnych, gdyż zniknęli wierni spośród synów ludzkich

[BT] bo nie ma pobożnych, brakło wiernych wśród ludzi

[HP] Synowie ludzcy, dokąd będziecie sercem ociążali? (Ps 4,3)

[FS] Сыновѣ чловечѣтн доколѣ тяжкосердн

[BO] Снве члвчтн, доколѣ тяжкосердн;

[BG] Synowie ludzcy, i dokądże chwałę moję lżyć będziecie

[BT] Mężowie, dokąd będziecie sercem ociążali?

[HP] skieruje mnie na ścieżki prawe ze względu na imię swoje (Ps 22,3)

[FS] Наставилъ мѧ на стезѧ правды, имени ради своего

[BO] настави мѧ на стезѧ правы, имени ради его

[BG] prowadzi mię ścieżkami sprawiedliwości dla imienia swego

[BT] Wiedzie mnie po właściwych ścieżkach

[HP] Będziesz rządził nimi laską żelazną, skruszysz ich jak naczynia garncarza (Ps 2,9)

[FS] Ѹпасеши ѧ палицею желѣзною, и тако сосѣды скѣдельничѧ съкрѹшиши ѧ

[BO] оупасеши ѧ палицею желѣзною, тако съсѣды скѣдельничѧ съкрѣшиши ѧ

[BG] Potrzesz ich laską żelazną, a jako naczynie zduńskie pokruszysz ich

[BT] Żelazną różgą będziesz nimi rządzić i jak naczynie garncarza ich pokruszysz

Ostatnim wyznacznikiem stylu hieratycznego²⁹, zaobserwowanym zarówno w innych tłumaczeniach polskich, jak i w wersji cerkiewnosłowiańskiej, a utrzymanym u Paprockiego, o którym chcielibyśmy w tym miejscu wspomnieć, jest rozpoczynanie zdań od spójników (zarówno parataktycznych, jak i hipotaktycznych):

[BT] przygotowuje na niego pociski śmiertelne

[BT] A wszyscy, którzy się do Ciebie uciekają, niech się cieszą, niech się weselą na zawsze! Oślaniaj ich, niech cieszą się Tobą, ci, którzy imię Twe miłują

[BT] i duszę moją ogarnia wielka trwoga

[ВО] ТЫЖЕ ГИ ЗАСТѢПНИКЪ МОИ ЕСИ

179

[BG] Ale Ty, WIEKUISTY, jesteś moją tarczą

[BT] A jednak Ty, Panie, jesteś dla mnie tarczą

[HP] Bo w ustach ich nie ma prawdy, serce ich jest pełne marności, ich gardło jest grobem otwartym, zwodzą językiem swoim (Ps 5,10)

[FS] **Иѡко нѣтъ во ѡстѣхъ ѿ истины, срѣце ѿ сѣтно. Гробъ ѡверстъ грѣтанъ ѿ, ѡзыки свои ѡмни ѡщахъ**

[BO] **Иѡко нѣсть въ оустѣхъ ѿ истины, срѣце ихъ сѣтно. Гробъ ѡверстъ грѣтанъ ихъ, ѡзыки свои ѡмни ѡщахъ**

[BG] Bo nie masz nic szczerego w ustach ich; wnętrzności ich złośliwe, gardło ich jako grób otwarty, językiem swym pochlebiają

[BT] Bo w ustach ich nie ma szczerości, ich serce knuje zasadzki, ich gardło jest grobem otwartym, a językiem mówią pochlebstwa

[HP] Przeto nie ostoją się bezbożni na sądzie, ani grzesznicy w zgromadzeniu sprawiedliwych (Ps 1,5)

[FS] **Сего рѡи не въскрѣснѣтъ нечестивѣи на сѣдѣ, ни грѣшници въ совѣтъ праведныхъ**

[BO] **Сего ради не въскрѣснѣтъ нечестивѣи на сѣдѣ ни грѣшници въ совѣтъ праведныхъ**

[BG] Przetoż się niepobożni na sądzie nie ostoją, ani grzesznicy w zgromadzeniu sprawiedliwych

[BT] Toteż występnicy nie ostoją się na sądzie ani grzesznicy – w zgromadzeniu sprawiedliwych

[HP] Albowiem Ty, Panie, błogosławiś sprawiedliwemu, jak orężem upodobaniem ku dobremu uwieńczyłeś nas (Ps 5,13)

[FS] **Иѡко ты бл҃говиши праведника. Гд҃и иѡко оружіемъ благоволеніѡмъ вѣнчалъ еси насъ**

[BO] **Иѡко ты бл҃говиши праведника. Г҃и, иѡко оружіемъ благоволеніѡмъ вѣнчалъ еси насъ**

[BG] Albowiem ty, Panie! Sprawiedliwemu błogosławić będziesz, a zastawisz go, jako tarczą, dobrocią swoją

[BT] Bo Ty, Panie, będziesz błogosławił sprawiedliwemu: otoczysz go łaską jak tarczą

[HP] albowiem Ty poraziłeś wszystkich nienawidzących mnie bez powodu, połamłeś zęby grzesznikom (Ps 3,8)

[FS] **Иѡко ты порази всѡ враждующиѡмъ ми всеѡ, зѡбы грѣшникомъ съкрѣшилъ еси**

[BO] ꙗко ты порази въсѣ вражѣющаѣ ми въсѣ, зѣбы грѣшниковъ съкрѣшиша еси

[BG] albowiem ty uderzył w lice wszystkich nieprzyjaciół moich, z zębów nieznoszących pokruszyłeś

[BT] Bo uderzyłeś w szczękę wszystkich moich wrogów i wylałeś zęby grzeszników

Powyższe zestawienie wskazuje na prawie pełną ekwiwalencję z tekstami cerkiewnosłowiańskimi i daleko idące podobieństwa z pozostałymi tłumaczeniami na język polski. Warto w tym miejscu zaznaczyć, iż spójniki w tekście biblijnym realizują nie tylko swoje podstawowe funkcje (koniunkcja, dysjunkcja, różne relacje hipotaktyczne), ale mogą też pełnić funkcję tekstotwórczą. W staro i średniopolskich tłumaczeniach Biblii częste używanie spójników parataktycznych (zwłaszcza *i* i *a*) było zaś wynikiem przeniesienia na grunt polski właściwości języka i tekstu semickiego. Zdaniem D. Bieńkowskiej „rozpoczynanie i łączenie samodzielnych zdań spójnikami w tekście biblijnym nie służyło uwypukleniu związków treściowych i logicznych, lecz miało za zadanie wiązać wypowiedzenia tylko na zasadzie bliskiego ich sąsiedztwa”³⁰.

Zaprezentowane w artykule wybrane cechy leksykalno-stylistyczne języka Psalterza w przekładzie H. Paprockiego nie wyczerpują oczywiście całości zagadnienia dotyczącego strategii translatorskiej obranej na potrzeby konkretnego tłumaczenia. Przedmiotem osobnych szczegółowych analiz mogą stać się procesy adaptacji gramatycznej oraz zjawiska słowotwórcze służące archaizacji i cerkiewizacji przekładu. Wydaje się jednak, iż przeprowadzony na potrzeby niniejszego artykułu rekonesans sygnalizuje złożoność problemu, z jakim musi borykać się tłumacz tekstu stanowiącego dziedzictwo kulturowe wielu narodów i wyznań. Istotnym wydaje się fakt, iż mimo deklarowanej oryginalnej podstawy tłumaczenia, dążenie do zachowania konfesyjności przekładu każe tłumaczom odwoływać się do tradycji przekładowej na uświęcone tradycją języki. W przypadku Słowian prawosławnych jest to bezwzględnie język (staro)cerkiewnosłowiański, z którym ścisły związek wykazuje analizowany przekład. U podstaw najstarszych słowiańskich tłumaczeń znalazła się z kolei *Septuaginta* (choć dotychczasowe badania nie pozwoliły jeszcze na ustalenie, z którego greckiego wariantu korzystali Konstantyn-Cyryl i Metody)³¹, dlatego też celowym może okazać się w przyszłości prześledzenie związku tego polskiego tłumaczenia Psalterza również z tekstem greckim.

Leksykalna i składniowa bliskość przekładu H. Paprockiego z tekstami cerkiewnosłowiańskimi nie oznacza jednak oderwania od wielowiekowej polskiej tradycji translacji biblijnych.

³⁰ D. Bieńkowska, *Polski styl biblijny*, op. cit., s. 115-116.

³¹ L. Moszyński, *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa 2006, s. 93.

Źródła

- Psalterz, przetłumaczył ks. H. Paprocki, [w:] http://www.liturgia.cerkiew.pl/pages/File/docs/psalterz_zlozony_1.pdf [dostęp: 2014-08-30].
- Песни царя Давида еже словут Псалтырь. *Psalterium ecclesioslavicum*, Прага, изд. Франциска Скорыны, 6 VIII 1517 г.
- Библія сиречь книги Вехтого и Нового Завета на языке словенском, Острог, 12 августа 1581.
- Biblia Gdańska w wersji internetowej, [w:] <http://biblia-online.pl/biblia-otworz.html> [dostęp: 2014-08-30].
- Biblia Tysiąclecia (według wydania IV) w wersji internetowej, [w:] <http://biblia.deon.pl/rozdziel.php?id=837> [dostęp: 2014-08-30].

Bibliografia

- Bieńkowska D., *Polski styl biblijny*, Łódź 2002.
- Czernorizec C., *O piśmie*, [w:] „Biblioteka Duchowości Europejskiej” 2013, nr 5 („Święci Konstantyn-Cyryl i Metody. Patroni Wschodu i Zachodu”), t. I [A. Naumow (red.), *Apostołowie Słowian w dawnej Europie*], Kraków 2013.
- Długosz-Kurczabowa K., *Onomastyka Nowego Testamentu*, [w:] „Slavia Occidentalis” 1989-1990, t. XLVI/XLVII.
- Doroszewski W. (red.), *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1958-1959, wersja elektroniczna, [w:] <http://doroszewski.pwn.pl/> [dostęp: 2014-08-30].
- Франциска Скорина з Поlocksка – жыццё і пісьма, [w:] „Biblioteka Duchowości Europejskiej” 2007, nr 3, pod red. M. Walczak-Mikołajczakowej, A. Naumowa.
- Kawecka A., Petrov I., Skowronek M., *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 1) + Aneks – Materiały do bibliografii powojennych przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Krakowsko-Wileńskie Studia Sławistyczne” 2009, t. IV, red. M. Kuczyńska, W. Stępnia-Minczewa, J. Stradomski.
- Kawecka A., Petrov I., Skowronek M., *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 2) + Aneks – Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Acta Universitatis Lodzianae. Folia Litteraria Rossica” 2010, nr 3.
- Kawecka A., Petrov I., Skowronek M., *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 3) + Aneks – Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Rozprawy Komisji Językowej Łódzkiego Towarzystwa Naukowego” 2011, t. LVI.
- Kawecka A., Petrov I., Skowronek M., *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 4) + Aneks – Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Krakowsko-Wileńskie Studia Sławistyczne” 2011, t. VI [M. Kuczyńska, W. Stępnia-Minczewa, J. Stradomski (red.), *Piśmiennictwo cerkiewnosłowiańskie i sztuka cerkiewna w kulturze Wielkiego Księstwa Litewskiego i Korony Polskiej*].
- Kawecka A., Petrov I., Skowronek M., *Z problematyki przekładu starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski (cz. 5) + Aneks – Materiały do bibliografii przekładów starej literatury kręgu Slavia Orthodoxa na język polski*, [w:] „Roczniki Humanistyczne TN KUL” 2012, t. LX, z. 7, seria: „Słowianoznawstwo”.
- Kawecka A., Petrov I., Skowronek M., *Polskojęzyczne translacje tekstów kręgu Slavia Orthodoxa: o projekcie systematyzacji i dokumentacji*, [w:] „Latopisy Akademii Supraskiej” 2012, vol. 3 [U. Pawluczuk (red.), *Język naszej modlitwy – dawniej i dziś*].

- L i n d e S.B., *Słownik języka polskiego*, Warszawa 1807-1814.
- M a j e w s k i M., *Jak przekłady zmieniają Biblię? O teorii i praktyce tłumaczenia Pisma Świętego*, format PDF (skrypt), Kraków, [w:] <https://upjp2.academia.edu/MarcinMajewski> [dostęp: 2014-08-30].
- M a l e c M., *Miejsce imion biblijnych w antroponimii polskiej*, [w:] M. Kamińska, E. Małek (red.), *Biblia a kultura Europy*, t. I, Łódź 1992.
- M a l e c M., *Imiona genetycznie łacińskie w chrześcijańskiej antroponimii staropolskiej*, [w:] „Acta Universitatis Lodzensis. Folia Linguistica” 1993, nr 27.
- M a l e c M., *Fleksja imion zapożyczonych. Zjawiska wybrane*, [w:] M. Kucała, W.R. Rzepka (red.), *Studia historycznojęzykowe*, t. II, Kraków 1996.
- M a l e c M., *Adaptacja obcych nazw własnych w „Rozmyślaniu przemyskim”*, [w:] K. Rymut, W.R. Rzepka (red.), *Studia historycznojęzykowe*, t. III, Kraków 2000.
- M o s z y ń s k a D., *Morfologia zapożyczeń łacińskich i greckich w staropolszczyźnie*, Wrocław 1975.
- M o s z y ń s k i L., *Szymon Budny jako onomasta. I. Antroponimia*, [w:] H. Popowska-Taborska, J. Duma (red.), *Onomastyka i dialektologia*, Warszawa 1997.
- M o s z y ń s k i L., *Wstęp do filologii słowiańskiej*, Warszawa 2006.
- N a u m o w A., *Czy język jest konfesyjny? Uwagi przy przekładaniu Franciszka Skormy*, [w:] „Roczniki Humanistyczne” 1995, t. XLIII, z. 7.
- N a u m o w A., *Trudna sztuka przekładania*, [w:] „Przegląd Prawosławny” 1996, nr 3.
- P a p r o c k i H., *Język w Kościele prawosławnym (na przykładzie tłumaczeń tekstów liturgicznych)*, [w:] https://www.rjp.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=1362 [dostęp: 2014-08-30].
- S i e l i c k i F., *Przekłady rusko-polskie i polsko-ruskie w XV wieku*, [w:] „Roczniki Humanistyczne” 1995, t. XLIII, z. 7.
- S z o ł t y s e k M., *Biblia Ślężoka*, Rybnik 2000.
- V e r m e e r H., *A Skopos Theory of Translation (Some Arguments For and Against)*, Heidelberg 1996.
- Z a j ą c R., *Który przekład Biblii jest właściwy?*, [w:] <http://www.kosciol.pl/article.php/20041108192851900> [dostęp: 2014-08-30].
- Z a r ę b s k i R., *Nazwy osobowe w polskich przekładach Nowego Testamentu*, Łódź 2006.
- Z n o s k o A., *Słownik cerkiewnosłowiańsko-polski*, Białystok 1996.

Abstrakt

Wybrane aspekty prawosławnego przekładu Psalterza na język polski w świetle innych źródeł

Artykuł poświęcony jest wybranym aspektom strategii translatorskiej zastosowanej w polskim przekładzie Psalterza autorstwa prawosławnego duchownego Henryka Paprockiego. Szczególną uwagę zwraca się na warstwę leksykalną (stosowanie archaizmów i zapożyczeń cerkiewnosłowiańskich) oraz niektóre specyficzne wykładniki stylistyczne. Materiał opisujący zjawiska zestawiony został z wybranymi polskimi i cerkiewnosłowiańskimi tłumaczeniami odpowiednich wersów biblijnych.

Słowa kluczowe

Psalterz, tłumaczenie, język (staro)cerkiewnosłowiański, Slavia Orthodoxa

Abstract

Chosen aspects of Orthodox translation of Psalter into Polish against the background of other resources

The article is devoted to selected aspects of translation strategies used in the Polish translation of the Psalter by the Orthodox priest Henryk Paprocki. Particular attention is paid to the lexical layer (use of archaisms and loanwords from the (Old) Church Slavonic language) and some specific stylistic exponents. Examples illustrating the phenomena described are compared with selected Polish and Church Slavonic translations of relevant Bible verses.

Keywords

Psalter, translation, (Old) Church Slavonic language, Slavia Orthodoxa

